

„Meghalunk, és kiderül az igazság” Szávai Géza: Aletta bárkája Pont Kiadó, Bp., 2006.

Ha nem tudnám, hogy a könyv szerzője – Szávai Géza – erdélyi születésű, azt gondolnám, az író egy az európai kultúrát jól ismerő japán, vagy hogy a japán kultúrát jól ismerő hollandus. Ha nem tudnám, hogy a szerző a magyar irodalmi kánonban „nincs jelezve”, azt gondolnám, az *Aletta bárkája* a kortárs világirodalom számon tartott darabja: nyugodt, szép mondatok, jó ritmus, több történet- és idősíki arányos és dinamikus egymásba játszása, kellően izgalmas, vonzó történet, meghökkenítő fordulatok, stb.

Világirodalmi nyelv, hiába keresem benne a kisebbségi sors (Szávai Gézát én a *Székely Jeruzsálemmel* azonosítom) áthallásait. Áthallás nincs, legföljebb éppen csak megengedi, hogy az erdélyi magyarságra vagy általában a kivándorló magyarságra is asszociáljunk, azonban ha a helyszíneket és a népeket (Hollandia, Japán) közvetlenül próbálnánk megfeleltetni, tévútra jutnánk, holott a ráutalás hangsúlyos: a regény főhőse, Aletta egy protestáns holland missziós pap, Van der Maat pártfogoltjaként érkezik Japánba. Áprily Lajos gyönyörűes verséből ismerős az Aletta Van der Maat név – viselője a művelt Hollandiából hűséges hitvesként Erdélybe, a barbár keletre követte Apáczai Csere Jánost. Az író japán nevű dédnagyanyjának („Török Dánielné szül. Simazaki Juko”) ajánlja regényét, aki fiatalon halt meg Amerikában – talán egy magyar–japán–amerikás értelmezői szál is dekódolható lenne, de az ajánlás inkább annyit jelez mindössze, hogy a témaválasztást a személyes kötés s nem a szamuráj-divat motiválta.

A több szálon és idősíkon szövődő történet szerint a harmincéves háború idején Hollandiában a gyereklány Aletta protestáns lelkész apját a katolikus zsoldosok agyonverik; anyját – lánya szeme láttára – brutálisan megerőszakolják. Aletta, zaklatott anyjával Amszterdamban csatlakozik Van der Maat lelkészhez és vele indulnak missziós útra Japánba. Itt eleinte egy „kis Hollandiában” élnek: holland minta szerint épített házakban, holland közösségben a köröttük protestáns hitre térített kevés japánnal együtt. Japánt ekkortájt szintén belső nyugtalanságok feszítik. A sogun (katonai fejedelem) megsokallja a keresztény befolyást, a katolikus portugálok, spanyolok és a protestáns hollandok versengő misszióját, majd kereskedésüket is. Szétvereti házaikat, lemészároltatja az európai és a japán keresztényeket, az országon belül szisztematikus hajtóvadászatot indít

ellenük, Japán határait pedig két évszázadra hermetikusan lezárja. A sogun bizalmi embere, a zseniális katonavezér, Kodzsima Miki, aki az európaiatlanítást levezényli, a holland közösségből egyedül Aletta életét kíméli meg: nem is ágyasává, hanem mint a ragadozó a zsákmányállatot, ösztönei kiszolgálójává teszi. Egy idő után azonban különös, szenvedélyes vonzalom alakul ki köztük, gyermekeik is születnek. Ám ez a normaszegés a jövővénygyűlölő, elszigetelődésre berendezkedő országban nem folytatható. Kodzsima Miki, miután gondoskodik gyermekeiről (feltehetően, hiszen soha nem találják meg őket), annak beleegyezésével lefejezi Alettát, majd szeppukót követ el. (A szerelmesek a halálban egyesülnek, mint a balladákban vagy a Rómeó–Júlia tragédiában.)

A történet másik szála – a posztmodern regényekből jól ismert formula szerint – egy kézirat története: írástudók, az Inoue család három férfinemzedéke kísérli meg fölfejteni, értelmezni és megörökíteni Kodzsima Miki különös, titokzatos életét (és normaszegő viszonyát a holland asszonnyal), aki a nyers szamuráj harcot intellektuális harcművészetté fejlesztette. Finom koreográfia szerint hagyományozza át tudását és sejtését nagyapa, fiú és unoka, illetve írástudó jó barát: bizonyos jelenségek értelmezését a félelem meggátolja, más üzenetek pedig csak a távolabbi jövőben (generációkkal később) értelmeződnek. De a kiderített igazság – éppen a sogunátus bizalmatlansági politikája, az országban uralkodó, mindent átjáró belső gyanakvás miatt – csak töredékes lehet, ha egyáltalán akár csak egyetlen példányban valaha is elkészül a mű.

A regény teremtett világát a szélsőséges emberi viszonyok uralják: állati kegyetlenség és finom líraiság, gyöngédség jellemzi a társadalmi és emberi viszonyokat, ennek megfelelően a hősök hétköznapi világtérképezése is, mint az órainga, a metafizikai és az állati, a ragadozó ösztön-én véglete között leng ki. Az állati szférának egyik hangsúlyos, szimbolikus és valóságos síkja a „nemzetvédelmi stratégiában” jelenik meg. A legyengült, idegen államoknak kiszolgáltatott Japán védelmére Kodzsima Miki új harcmodorra készül: az ősök roppant erejét egy mítosz – ti. hogy a japánok a tigrisektől származnának – rossz adaptálásával akarja életre kelteni: fasisztoid módszerrel, harci tigrisek előállításával kísérletezik. Speciálisan kitenyészett kutyákat, macskákat vad macskákkal, majd valódi tigrisekkel próbál keresztezni. Kísérlete kudarcot vall, ám közben sikerül egy olyan erős, sajátos japán harcmodort meghonosítania – a hangyák vonulását tanulmányozva –, amely a technikai (és mentális) fölényben lévő hollandokat könnyedén legyőzi, és mintaként szolgál a sogunátus későbbi szamuráj harcaihoz is.

A regény fő tengelyében azonban a hosszúra nőtt, lán-goló-vörös hajú Aletta és a kis növésű, barbár fekete ember, Kodzsama Miki gyötrelmes szerelmének születése és végzete áll. Ember és állat brutalitásában és túlélési ösztönében nincs különbség. Aletta anyjának tanítása szerint, ha egy kard megy beléd, meghalsz, de ha ezer katona erőszakol is meg barom módjára, életben marad-hatsz. Ezt az állati (és az ember állati-ösztönös) túlélési törvényét viszi tovább Alatta is, amikor magába engedi a barbár Kodzsimát – amíg meghág, még nem öl meg, ismétli. Kétségtelen, a regénynek a nyers – ragadozói, túlélői, fajfenntartó – ösztönéletet leíró részei még a mai edzett olvasó számára is riasztóak lehetnek. Szávai Géza azonban nem provokatív céllal, hanem funkciószerűen használja ezt a nyelvet. Amikor például Kodzsima saját erektált nemiszervét a hollandokéhoz méricskéli, az egy hátorzongatóan totális komplexus szimbolikus és való-ságos fölmérése: nem csak kulturálisan, de biológiai mélységig működik a kisebbségi érzés. Azonban a regény fokozatosan elhagyja ezt a humánus jelentés nélküli ösztönstílust –, hogy a megtalált szerelemben ismét megjelenjenek a szexualitás profán fogalmai, csakhogy ekkor az intimitás, a közelség, a feltétlen biza-lom már szakralizálja azokat. A profán és a szakrális a humanitás révén egymásba érhet, az emberi létmegértés és lét-megélés harmóniába oldódhat.

Hasonló kiegyenlítődesi, harmóniakereső folyamat zajlik a regényben a fölnövő Aletta és a kész férfi Kodzsima között kultúrantropológiai értelemben is. A regény kezdetén a nyugati és a keleti gondolkodás és lét-szemlélet ellenséges gyanakvással tekint a másikra, a regény végére a szerelmesek megtalálják azt a bizonyos közös létértelmezői mezőt – amit például Hamvas Béla is keresett –, ahol az el- és befogadás nem önfeladás, hanem gazdagodás lesz. Fölismerik, hogy Aletta és Kodzsima istene ugyanaz az isten, hogy bőrszín, nyelv, kultúra, val-lás – nem végzetes határok ember és ember között, de a teremtést szemlélő japán és az ok-okozatiságot, jelentést kereső európai, a mítoszról átörökített, illetve a tanult, megélt hitből és létértelmezésből éppúgy eljuthat egy kiegyenlítő metafizikai lételfogadásig, ha törekszik rá, ahogy az ösztönösségtől a transzcendens harmóniáig.

A történet azonban keserű és sejtelmes reményű tragédiával zárul. A regény kezdetén uralkodó (protestáns holland) kultúra és nép egyik pillanatról a másikra alávetett, majd kiirtandó és elviselhetetlen jövevény lesz, s még a kultikus tekintélyű, ravasz Kodzsima is csak csellel ment-heti meg félvér gyermekeiket. A vallást, nemzetet, kultúrát, országot váltó normaszegőkre rámegegy tehát a normaváltók élete, talán több generáció élete is, de – és ez a könyörtelen élettörvény a legfontosabb – az élet megy tovább.

A regény két nagyon különböző kultúra és (nemzeti) identitás drámai találkozásának a története is. Szávai Géza példázatos történetében csak mikroszinten történik meg a „másság” elfogadása. Az író annak az örök kism-bernek figyeli és követi a mentális mikrovilágát ösztönéletétől transzcendens érzékenységéig, aki elszenvedve a realitásokat megpróbál túlélni. A túlélés regénye is az *Aletta bárkája*, ahogy ezt a regényt súlyosan átszövő bárka szimbólum is jelzi: Hollandiából is, később is bárkákban menekülnek, a japán házak tetőzete is bárka formájú stb. A pragmatikus nyugati ember az utókor erkölcsi igazolásában reménykedik – „meghalunk és kiderül az igazság” –, a szemlélődő keleti szerint nem biz-tos, hogy kiderül az igazság, de a lét állandó, a végtelen időben egyszer minden történet befejeződik. Ezt az egyetemes bölcsességet érti meg Aletta, amikor belátja, hogy nincs menekítő bárka, illetve egyetlen bárka létezik, maga az emberi test, amely Noé bárkajaként tovább-örökíti – nem az Én életét, hanem – az Életet.

Szávai Géza korábbi regényeiben is új formákkal kísérletezett, az *Aletta bárkájában* azonban valóban radikálisan szakít a kortárs magyar próza konvencióival. Visszaadja a történetmesélés jogát, világirodalmi olvashatóságát is megteremtve új gondolkodási dimen-ziókba helyezi a nemzeti identitás, többség-kisebbség élő problémakörét. A hagyományos keleti, a hagyományos nyugati és a posztmodern regénytechnika szintézisével prózapoeitikailag is új formát alkotott: az expanzív történetmesélés és a lassú, keleties történethömpölygés, a személytelen leírás és a lírai konfesszió, a különböző helyszín- és idősíkok, narrátori pozíciók nyugtalan rit-musú váltakozásával teremtve különös feszültséget és atmoszférát. Stílusa, nyelvi regisztere a szimbólumokban gondolkodó költői nyelvtől a profán nyersrealizmusig funkcionálisan sokféle és virtuóz módon kimunkált. Nem abszolút hibátlan (Koncz Tamás az Új Könyvpiacban, Szabó Tibor az Irodalmi Jelenben utalt rá), de olyan rop-pant nagy erejű, komplex regény, amely életünk valós kérdéseit könyörtelen szépséggel gondolja végig.

Pécsi Györgyi

HIDEL

A 2007. márciusi számból:

BÚCSÚ LÁZÁR ERVINTŐL ÉS NAGY GÁSPÁRTÓL

Kalász Márton, Ferenczes István, Pompor Zoltán, Vári Fábrián László, Görömbei András, Tamás Menyhért, Faber Miklós, Móser Zoltán, Marsall László, Ágh István, Tormai József, Orosz István, Léka Géza, Pék Pál, Imre László, S. Benedek András, Petrik Béla, Magyar Barna, Finta Éva ÍRÁSAI

CSÓRI SÁNDOR: *Elfelhősödő fejjel /*

BALASSA ZOLTÁN: *Két nemzet a Kárpát-medencében*